

РОМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 811.133.1'373

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.13>

В. А. БОРИСОВ

кандидат філологічних наук, доцент,

проректор з навчально-наукової роботи,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

Електронна пошта: vandreevich83@gmail.com

orcid.org/0000-0001-7468-727X

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ТЕРМІНИ ФРАНЦУЗЬКОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ: СТРУКТУРНІ Й ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Статтю присвячено розгляду основних структурних характеристик багатокомпонентних термінів французької терміносистеми освіти. Проаналізовано поняття «однокомпонентні терміни» та «багатокомпонентні терміни». Виокремлено основні та специфічні структурні моделі термінів французької системи освіти. Досліджено гіперо-гіпонімічні відношення між однокомпонентними (малокомпонентними) та багатокомпонентними термінами.

Розвиток бідь-якої галузі закономірно призводить до розвитку її терміносистеми, прості (однокомпонентні) терміни-слова поступаються місцем складним (багатокомпонентним) термінам-словосполучкам, які представлені вільними та невільними сполученнями слів, термінами-фразеологізмами і навіть термінами-реченнями. Терміни сучасної французької системи освіти характеризуються детальністю та розгалуженістю, у них простежується тенденція відобразити якомога більше характеристик відповідного поняття.

Серед найпоширеніших структурних моделей французьких аналітичних (багатокомпонентних) освітніх термінів можна виокремити двокомпонентні, трикомпонентні та чотирикомпонентні. Головну позицію в багатокомпонентному терміні найчастіше посідає іменник, що відповідає особливостям французької граматики. Другим за поширеністю компонентом є прикметник. Чотирикомпонентні терміни представляють багато варіантів поєднання іменників та прикметників; складниками таких термінів іноді можуть бути інші самостійні частини мови. Трапляються також надскладні комплексні терміни, що містять до десяти складників, а в окремих випадках навіть більше. Між однокомпонентними та багатокомпонентними освітніми термінами мають місце різноманітні гіперо-гіпонімічні відношення, що дозволяють отримати уявлення про чітко організовану, розвинену та розгалужену систему номінованих понять.

Дослідження структури багатокомпонентних термінів та семантичних відношень між його компонентами є важливим складником їх комплексного аналізу, що забезпечує розуміння закладених у цих термінах смислів. Це набуває актуальності через динамічний розвиток освітньої термінології.

Ключові слова: термінологія освіти, терміни-словосполучення, структурна модель, компоненти, гіперо-гіпонімічні відношення.

Постановка проблеми. На всіх етапах здобуття освіти, а також у межах професійної діяльності люди постійно набувають нових знань і вмінь, паралельно відкриваючи для себе специфічний словник освітньої галузі. Як і сама система освіти, методи та умови викладання/навчання еволюціонують залежно від змін у суспільстві, під впливом освітньої політики або з огляду на творчий потенціал учителя/викладача. Відповідно, у складі термінології освіти на всіх етапах її розвитку доволі часто спостерігаємо зміни. Це зумовлено динамічними процесами на всіх рівнях освіти, що створює широке поле для досліджень і робить

термінологію сфери освіти одним із найбільш цікавих об'єктів лінгвістичного дослідження.

Загальновідомо, що виокремлення сфери застосування терміна та виявлення частотності його вживання в спеціалізованих текстах полегшує відбір термінів для аналізу та опису [L'Homme]. Щодо термінології освітньої сфери, то існують певні особливості її функціонування, які дещо заважають її більш або менш успішній стандартизації. Серед цих особливостей варто зазначити складну структуру самої галузі освіти і, відповідно, складність і дифузний характер освітнього словника. Так, велика кількість освітніх термінів сучасної французь-

кої мови характеризуються детальністю та значною розгалуженістю, при цьому простежується тенденція відобразити в назві якомога більше характеристик закладу, посади, органу, явища. Наприклад:

Commission de la formation et de la vie universitaire – комісія з організації навчання та університетського життя;

Conseil national de l'évaluation du système scolaire et des établissements publics – Національна рада з питань експертизи шкільної системи та державних закладів;

Contrat de plan régional de développement des formations et de l'orientation professionnelles – регіональний план розвитку професійної освіти та орієнтації;

Observatoire national de l'insertion professionnelle des diplômés de l'enseignement supérieur – національна наглядова рада з питань професійної інтеграції випускників вищої освіти;

Chef du service de l'inspection générale de l'administration de l'éducation nationale et de la recherche – начальник служби головної інспекції управління національної освіти і науки.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження специфіки моделювання термінів, виокремлення основних структурних моделей є необхідним складником їх комплексного аналізу й обов'язковим для розуміння спеціалізованої мови тієї чи тієї сфери. Структурі медичних термінів французької мови присвятив свої роботи Ж. Боссі; серед загальних досліджень з термінознавства М.-К. Льом приділяла увагу структурі термінів інформатики та аналізувала термінотворчі можливості прикметників, дієслів та прислівників. Також науковці досліджували структуру термінів археології, психології, лінгвістики (Е. Жакей, Л. Кістер, М. Маркон), міжнародної торгівлі (М. Ф. Бонадонна та П. Фрассі).

Мета розвідки – на основі корпусу дібраних прикладів проаналізувати й описати структурні особливості багатокомпонентних термінів французької терміносистеми освіти.

Виклад основного матеріалу. Помітний розвиток французької системи освіти та її активне включення до міжнародних освітніх процесів призводить до збільшення кількості термінів й ускладнення їхньої структури. Прості терміни (*méthode, brevet*) та синтетичні тер-

міни (*postsecondaire, suggestopédie*) поступаються місцем аналітичним, оскільки вони вже не здатні задовольняти потреби професійної та наукової комунікації. Одним із найпродуктивніших способів поповнення термінології є аналітична деривація, яка полягає у творенні складених номінацій – терміносполук [Процик : 65].

Усі наявні терміни можна поділити на дві великі групи: однокомпонентні та багатокомпонентні. М.-К. Льом дає інший варіант назви цих груп: прості терміни (*simple, uniterme*) та складні терміни (*terme complexe, multi-terme*) [L'Homme]. Зрозуміло, що однокомпонентні терміни складаються з однієї лексичної одиниці, а до складу багатокомпонентних термінів входять кілька лексичних одиниць [Д'яков, Кияк, Куделько : 89]. Однокомпонентні терміни, що виражають прості поняття, відіграють головну роль у становленні будь-якої терміносистеми. У процесі розвитку галузі відбувається конкретизація понять, завдяки чому збільшується кількість компонентів у терміні. Однокомпонентні терміни також називають термінами-словами або однослівними термінами. До них належать непохідні слова, похідні, складні, абрєвіатури. Прості непохідні терміни не утворюють основу словникового гнізда, але слугують базою для утворення нових слів. Багатокомпонентні терміни представляють терміни-словосполучення або термінологічні словосполучення [Вус], що включають вільні сполучення, невольні сполучення, терміни-фразеологізми, терміни-речення (наприклад, військові або спортивні команди). Такі терміни не лише називають та диференціюють поняття, вони також систематизують парадигматичні відношення між ними, відображуючи системні зв'язки одиниць конкретної терміносистеми. Під компонентами ми розуміємо самостійні частини мови або значущі складники терміна.

Враховуючи особливості французької мови, серед компонентів на першому місці (у препозиції) найчастіше знаходиться іменник: *convention de formation, enseignement à distance, centre de formation et de recherche, évaluation nationale périodique, établissement d'enseignement du second degré, conseil académique de l'éducation nationale*. П. Лера називає іменник частиною мови, якій призначено набувати статусу терміна, оскільки вона дозволяє позначати поняття

[Lerat]. М. Т. Кабре стверджує, що кількість іменникових термінів у спеціалізованих мовах значно переважає порівняно з прикметниковими та дієслівними [Cabré Castellví; Cabré Castellví & Lorente Casafont]. За встановленою в мовознавстві класифікацією, серед структурних моделей французьких аналітичних (багатокомпонентних) освітніх термінів можна виокремити двокомпонентні, трикомпонентні, чотирикомпонентні та багатокомпонентні без уточнення кількості складників.

Кількість складників багатокомпонентних термінів останнього типу може варіюватися від 5 до 8: *délégation aux relations européennes et internationales et à la coopération, direction générale de l'enseignement supérieur et de l'insertion professionnelle, observatoire national de l'insertion professionnelle des diplômés de l'enseignement supérieur, cycle préparatoire au concours d'accès au corps des professeurs de lycée professionnel*.

Двокомпонентні терміносполучення мають таке вираження (де N – іменник, А – прикметник): а) N+N: *cycle d'enseignement, charte des programmes, objectif de formation* ; б) N+A: *scolarité obligatoire, communauté éducative, établissement public*. Модель N+A визнається найбільш продуктивною у французькій термінології взагалі.

Для трикомпонентних термінів характерні відповідні структури: а) N+A+N : *stratégie nationale de recherche, schéma prévisionnel des formations*; б) N+N+A : *zone d'éducation prioritaire, section de techniciens supérieurs* ; в) N+N+N : *conseil de perfectionnement des formations, contrôle des connaissances et des aptitudes*; г) N+A+A : *formation initiale et continue, méthode pédagogique innovante*. Перші дві моделі переважають в освітній терміносистемі.

Поступове збільшення компонентів у термінах логічно призводить до збільшення варіантів їх поєднання. Таке припущення цілком підтверджують моделі чотирикомпонентних термінів системи освіти. Найбільш поширеними є структури типу N+A+N+A : *commissions nationales d'évaluation spécialisées, service public de l'enseignement supérieur*. Значно рідше зустрічаємо такі моделі: а) N+A+N+N : *politique nationale de création des diplômes*; б) N+N+A+N : *carte des formations du second degré* ; в) N+N+A+A :

réseau des oeuvres universitaires et scolaires ; г) N+N+N+A : *commission de la formation et de la vie universitaire* ; д) N+A+A+A : *enseignements théoriques, méthodologiques et appliqués*. Моделі типу N+A+A+N (*établissement public local d'enseignement*) та N+N+N+N (*Programme pour l'éducation de base en Afrique*) не є частотними.

Також у процесі аналізу фактичного матеріалу були виявлені окремі моделі серед чотирикомпонентних та багатокомпонентних термінів. У групі чотирикомпонентних термінів це структури з іншими частинами мови: *élèves allophones nouvellement arrivés* (N+N+Adverbe+A). У групі багатокомпонентних термінів це надскладні комплексні терміни, що містять 10 і більше складників: *Institut National Supérieur de formation et de recherche pour l'éducation des jeunes Handicapés et les enseignements Adaptés, Certificat d'aptitude professionnelle pour les aides spécialisées, les enseignements adaptés et de la scolarisation des élèves en situation de handicap*.

Між однокомпонентними (малокомпонентними) та багатокомпонентними термінами системи освіти спостерігаємо різноманітні гіперо-гіпонімічні відношення, що відображають чітко організовану, розвинену та розгалужену систему понять. Широко представлена проста гіперо-гіпонімія, гіпоніми у таких структурах переважно становлять перелік видових назв до гіпероніма: *diplôme – diplôme d'établissement, diplôme d'études supérieures, diplôme national, diplôme de licence, diplôme de master* ; *carte des formations – carte des formations du second degré, carte des formations professionnelles initiales, carte des formations supérieures*.

Також у досліджуваній термінології є доволі поширеними гіперо-гіпонімічні відношення з послідовним або ланцюговим підпорядкуванням: *établissement – établissement pédagogique, établissement d'éducation spéciale, établissement de recherche, établissement public – établissement public d'enseignement supérieur, établissement public de recherche, établissement public à caractère scientifique, culturel et professionnel*.

Окремі гіперо-гіпонімічні комплекси мають кілька рівнів членування. У них простежуються різні типи зв'язків, тобто утворюються комбіновані парадигми, що дозволяють зрозуміти розгорнуту структуру поняття і, відповідно, терміна: *conseil – conseil d'administration, conseil*

de perfectionnement des formations, conseil académique de l'université, conseil de l'éducation nationale (conseil départemental de l'éducation nationale), conseil supérieur (Conseil supérieur de l'éducation, Conseil supérieur des programmes), conseil national – Conseil national de l'évaluation du système scolaire et des établissements publics, Conseil national de l'enseignement agricole, Conseil national de l'enseignement supérieur et de la recherche – Conseil national de l'enseignement supérieur et de la recherche artistiques et culturels.

Щодо побудови гіперо-гіпонімічних відношень, то можна відзначити превалювання в термінології освіти рядів з гіперонімом-іменником, гіпоніми до якого утворюються шляхом додавання іменника або прикметника: *classe – classe d'accueil, classe préparatoire, classe préprofessionnelle, classe d'adaptation, classe d'initiation; brevet – brevet élémentaire, brevet de maîtrise, brevet professionnel, brevet de technicien.*

Другим поширеним типом є конструкції, у яких гіперонім репрезентований терміноспо-

лученням, а гіпоніми формуються додаванням іменника, прикметника або терміносполучення: *Unité d'enseignement – Unité d'enseignement en classes maternelles, Unité d'enseignement et de recherche, Unité d'enseignement et de recherche d'éducation physique et sportive.*

При цьому гіперонім може бути міжгалузевим терміном, а гіпоніми становлять власне галузеві терміни: *Union nationale – Union nationale du sport scolaire, Union nationale des associations de parents d'élèves de l'enseignement libre, Union nationale inter-universitaire, Union nationale lycéenne.*

Висновки. Багатокомпонентні терміни є цілісними поняттєвими комплексами, які реалізують систему точних позначень. Семантику складного терміна можна вивести зі значень його компонентів, а внутрішня форма відображає ієрархію структурних зв'язків, що існують між його одиницями. Оскільки освітня терміносистема наразі перебуває в стані активного розвитку, подальше дослідження форми й змісту термінів освіти не втрачає актуальності й корелює з науковими запитами галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вус М. Терміни-словосполучення в українській біологічній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 2014. № 791. С. 43–48.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 218 с.
3. Процик І. Аналітична деривація в українській фізичній термінології. *Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2000. № 402. С. 65–70.
4. Cabré Castellví M. T. Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. 248 p.
5. Cabré Castellví T., Lorente Casafont M. Panorama teòric de la terminologia actual. *Terminalia*, 2021, Núm. 24, p. 57–63. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://raco.cat/index.php/Terminalia/article/view/397373>
6. Lerat P. La combinatoire des termes. Exemple : nectar de fruits. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business*, 22(42), p. 211–232. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96853>
7. L'Homme M.-Cl. Lexical semantics for terminology. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2020. 285 p.

REFERENCES

1. Vus, M. (2014). Terminy-slovozpoluchennia v ukrainskii biolohichnii terminolohii [Phrasal terms in Ukrainian biological terminology]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Seriiia "Problemy ukrainskoi terminolohii"*. – *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"*. Lviv : Vyd-vo Lvivskoi politekhniky. № 791. 43–48 [in Ukrainian].
2. Diakov, A. S., Kyiak, T. R., & Kudelko, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia: semantychnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekt [Basics of term formation: semantic and sociolinguistic aspect]. Kyiv : Vydavnychiy dim "KM Academia" [in Ukrainian].
3. Protsyk, I. (2000). Analitychna deryvatsiia v ukrainskii fizychnii terminolohii [Analytical derivation in Ukrainian physical terminology]. *Visnyk Nats. Un-tu «Lvivska politekhnikha». Seriiia "Problemy ukrainskoi terminolohii"* – *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"*. № 402. 65–70 [in Ukrainian].
4. Cabré Castellví, M. T. (1999). Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

5. Cabré Castellví, T., & Lorente Casafont, M. (2021). Panorama teòric de la terminologia actual [Theoretical overview of current terminology]. *Terminàlia*, Núm. 24, 57–63. URL: <https://raco.cat/index.php/Terminàlia/article/view/397373> [in Catalan].
6. Lerat P. (2009). La combinatoire des termes. Exemple : nectar de fruits [The combination of terms. Example: fruit nectar]. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business*, 22(42), 211–232. URL: <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96853> [in French].
7. L'Homme, M.-Cl. (2020). *Lexical semantics for terminology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

V. A. BORYSOV

*Candidate of Philology, Associate Professor,
Vice-Rector for Academic and Scientific Affairs,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: vandreevich83@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7468-727X*

**MULTICOMPONENT TERMS OF FRENCH EDUCATIONAL DISCOURSE:
STRUCTURAL AND LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS**

The article considers the main structural characteristics of multicomponent terms in French terminological system of education. The notions of one-component terms and multi-component terms are analyzed. The main and specific structural models of terms in French educational system are singled out. Hypero-hyponymic relations between one-component (small-component) and multi-component terms are studied.

The development of any sphere naturally leads to the development of its terminological system; simple (one-component) terms-words are not as frequently used as complex (multi-component) terms-phrases, which are represented by free and unfree combinations of words, terms-phraseological units and even terms-sentences. Terms of modern French educational system are characterized by diversity; there is a tendency to represent as many characteristics of the corresponding concept as possible.

Among the most common structural models of French analytical (multicomponent) educational terms, two-component, three-component, and four-component models can be distinguished. The main position in a multi-component term is most often occupied by the noun that corresponds to the peculiarities of French grammar. The second most common component is the adjective. Four-component terms represent many combinations of nouns and adjectives; components of such terms can sometimes be represented by other notional parts of speech. There are also complex terms containing up to ten components and in some cases even more. There are different types of hypero-hyponymic relations between one-component and multi-component educational terms, which allows us to get the idea of a clearly organized, developed, and branched system of nominated concepts.

The study of the structure of multi-component terms and semantic relations between its components is an important issue of their complex analysis, which provides an understanding of meanings of these terms. This becomes relevant due to the dynamic development of educational terminology.

Key words: educational terminology, terms-phrases, structural model, components, hypero-hyponymic relations.